

Als student merk je er niet veel van, maar aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte werken verschillende buitenlandse onderzoekers voor kortere of langere periode. Eén van de filosofen die dit semester onderzoek verrichten aan het HIW, is professor Pascal Engel, een Franse analytische filosoof en professor aan de universiteit van Genève.

U hebt filosofie gestudeerd en gedoceerd aan verschillende universiteiten zoals de Sorbonne, de Ecole Normale Supérieure in Parijs, Berkeley... Hoe bent u in Leuven terechtgekomen en hoe bevalt het u hier?

Ik was in 1991 al eens in Leuven geweest naar aanleiding van een colloquium over Davidson, dus kende ik Leuven al een beetje. Als student ben ik een keer in Louvain-la-Neuve geweest, op een conferentie van enkel katholieke bisschoppen. Ik kende de reputatie van het HIW vooral omdat ik in Frankrijk veel collega's had die in de fenomenologie werkzaam waren. Nu ben ik hier niet omwille van fenomenologie of het Husserlarchief, maar door mijn contacten met analytische filosofen. Ik profiteer hier van het uitstekende karakter van een groep onderzoekers zoals Igor Douven, Stefaan Cuypers, Filip Buekens en vele anderen die hier werkzaam zijn. Ik vind Leuven een erg aangename stad. Het is een cultureel en intellectueel centrum met een Europees karakter. Als universitaire stad vergelijk ik haar met Oxford.

Wat is uw huidig onderzoeksdomein?

Ik beoefen momenteel vooral kenleer. Ik houd me bezig met vragen over rechtvaardiging, over het verschil tussen kennis en geloof, de criteria om van kennis te kunnen spreken. Dat zijn zaken waarover ik reeds veel gepubliceerd heb. In 2007 is bijvoorbeeld *Va Savoir* van mij verschenen. Ik probeer nu een theorie te formuleren over de normativiteit. Wat me bovenal interesseert, is de vraag of er normen voor kennis bestaan. Mijn interesse gaat ook uit naar praktische normen. Er bestaan namelijk een nauwe band, maar ook verschillen, tussen ethische en cognitieve normen.

Ik ben ook geïnteresseerd in vraagstellingen omtrent de intellectuele geschiedenis, maar dat veeleer als hobby. Ik heb een boek geschreven over een Franse filosoof die niet zeer bekend is, Julien Benda. Hij heeft in 1927 een werk geschreven dat veel bijval gekregen heeft in de jaren dertig, *La trahison des clercs*. Hij zet erin uiteen hoe intellectuelen hun roeping verloren hebben. Vragen omtrent de 'idealen van de intellectueel', zijn erg interessant. Ik ben er reeds mee geconfronteerd wanneer ik student was. Eén van mijn docenten, Michel Foucault hield zich hier namelijk mee bezig. Het probleem was dat Foucault erg nietzscheaans dacht. Voor hem had de notie 'intellectuele norm' geen zin. Hij verbond normen aan macht, politiek. Ik heb een heel andere, realistische opvatting. Ik ben absoluut geen relativist of skepticist wat betreft normen. Mijn professoren geloofden niet in normen en trachtten deze dan te deconstrueren.

Wat betekent analytische filosofie voor u?

Analytische filosofie is voor mij vooral een filosofie die de principes van de rede respecteert. Ze respecteert de rationele waarden, poneert argumenten en heeft een kritische natuur. Het is niet simpelweg een filosofie die zich met specifieke onderwerpen zoals de logica of de taal bezighoudt, maar in de eerste plaats een rationele methode om aan filosofie te doen. In die zin is de analytische filosofie niet bijzonder origineel. Het is meer een voortzetten van de klassieke rationalistische filosofie, zij het met een vernieuwde methodologie. Wat er volgens mij is gebeurd in de geschiedenis van de filosofie, is dat er een grote verandering heeft plaatsgevonden met de filosofie van Kant, het Duits Idealisme en de fenomenologische methode. Het is waar dat de analytische filosofie een heel andere cultuur heeft, maar ook weer niet altijd. Nemen we bijvoorbeeld Husserl. Als je vooral de vroege Husserl onderzoekt, de

Husserl van de Logische Untersuchungen, dan heb je een filosofie die heel dicht tegen de analytische filosofie aanleunt.

Tegenwoordig zijn er vele verschillende analytische strekkingen, die zich met allerhande onderwerpen bezighouden. In een bepaald opzicht, houdt iedere filosoof zich vandaag bezig met analytische filosofie. In tegenstelling tot mijn studententijd, is de analytische filosofie niet meer duidelijk afgelijnd. Wij hadden nog de impressie iets heel erg origineel te doen, iets wat in de francofone wereld niet bestond. Die originaliteit is vandaag verdwenen. Mijn collega in Genève, Kevin Mulligan, beoefent bijvoorbeeld fenomenologie vanuit een analytisch perspectief. Een ander voorbeeld, is de filosofe Amy Thomasson. Zij onderzoekt ontologische problemen via de analytische methode.

Wat ook karakteristiek is aan analytische filosofen, is dat ze algemeen genomen gemeenschappelijk werken. Ze hebben een werkhethiek die erg collectief gericht is. Er is veel discussie, kritiek etc. In de traditie van de geschiedenis van de filosofie en in de Duitse en Franse tradities is dat niet het geval, daar werken filosofen op zichzelf. Tegenover de filosofen die de geschiedenis van de filosofie onderzoeken, werken analytische filosofen eerder aan een systematische filosofie, wat zijn voor- en nadelen heeft. Filosofen die aan systematische filosofie doen, zijn bijvoorbeeld vaak niet erg goed als historici. Wanneer ik aan de Sorbonne doceerde, heb ik ooit een gedachtenexperiment uitgevoerd. Ik gaf les over taalfilosofie en ben heel erg systematisch begonnen, door louter argumenten te geven. Opmerkelijk was dat niemand in de aula echt luisterde of notities nam. Daarop heb ik beslist tijdens het college van methode te veranderen. Ik ben beginnen citaten geven, over auteurs te praten en namen te vermelden, waarop de studenten vlijtig begonnen te noteren. Dit toont aan dat de studenten een opleiding hebben gekregen die vooral op tekstonderzoek gericht is en niet zozeer op een systematische manier van aan filosofie doen.

Er is dus een groot verschil tussen filosofen die argumenten op hun geldigheid onderzoeken en filosofen die teksten onderzoeken. Als je bijvoorbeeld een these hebt van Hegel, moet je volgens mij kunnen zeggen of die waar is of niet. Historici van de filosofie zeggen dat je eerder niet in die termen over een filosoof als Hegel mag spreken. Op dat vlak is er een groot verschil tussen Angelsaksische en Europese landen. In de Angelsaksische landen twijfelt men niet om stelling in te nemen over de waarheidswaarde van thesen en bijvoorbeeld expliciet te zeggen dat een bepaalde stelling van Hegel absurd is. Ik heb aan de Sorbonne een professor gehad, gespecialiseerd in Descartes, die meende dat je Descartes niet mag bekritisieren. Ik vind dat onzin. Descartes heeft bepaalde opvattingen die minder rationeel zijn dan andere.

Toch zijn er ook vandaag filosofen die zich afzetten tegen de analytische filosofie, maar dergelijke filosofen zijn gewoonweg niet rationalistisch. Er bestaat een niet-rationalistische traditie. Men beschouwt Heidegger bijvoorbeeld niet als rationalistisch. Er bestaat een traditie die expliciet als doel heeft de rede te bekritisieren.

Binnenkort komt er een kritisch boek uit over Freud door een bekende Franse filosoof, Michel Onfray. Onfray bekritiseert dat Freud waarschijnlijk geen al te eerbare man was, dat hij misschien buitenechtelijke avontuurtjes had, etc. Hij probeert de theorie van Freud via de genealogie en het leven van Freud aan te vallen. Maar dat is een belachelijke kritiek. Er bestaan veel betere argumenten tegen de psychoanalyse, bijvoorbeeld het feit dat er erg weinig psychoanalytische behandelingen zijn die werkelijk helpen.

Aan filosofie doen is erg dubieus. Enerzijds is men geïnteresseerd in filosofie omdat men houdt van abstractie, je kan niet aan filosofie doen zonder abstractie. Anderzijds is men aangetrokken tot de filosofie omdat ze ons iets leert over het leven in het algemeen, over gevoelens etc. Volgens mij moet iedere filosofie deze twee componenten opnemen. Men verwijt de filosofie vaak dat ze abstract is, maar ik beschouw die abstractie eerder als een goede zaak. Bepaalde postmoderne levensfilosofieën, vergeten vaak de component van de abstractie. Het is niet omdat een filosoof over angst spreekt, dat hij angstig moet zijn. Er is

een analytische manier om over gevoelens te spreken. Men vindt die misvatting bij Bergson. Bergson dacht dat je om over het leven te kunnen spreken, je vloeiende concepten nodig had, concepten die op het leven geleken. Ik ben daarmee niet akkoord, je kan perfect spreken over het leven zonder het leven te doden. Daarom vind ik Bergson ook de grote vergissing in de Franse filosofie.

Een analytische filosoof kan perfect spreken over de liefde, over sentimenten, zelfs over literatuur. Ikzelf heb een erg cognitivistische positie wat betreft literatuur. Volgens mij bevat literatuur een zekere kennis, ze leert ons bepaalde zaken over de werkelijkheid. Deze positie staat tegenover die van een bepaalde Franse structuralistische Franse strekking die zegt dat de literatuur een wereld is die op zichzelf zou staan. Thomas Nagel toont ook dat analytische filosofie over het leven kan spreken. Hij heeft bijvoorbeeld een bekend artikel geschreven over het absurde. Zijn positie leunt dicht aan tegen de epicuristische opvatting dat het leven absurd is. De analytische filosofie schuwt ook geen onderwerpen zoals de dood.

In Frankrijk hebt u seminars gevolgd bij Franse filosofen zoals Derrida en Foucault?

Inderdaad, en ik moet zeggen dat ik ze eigenlijk niet erg geapprecieerd heb. Jacques Derrida en Louis Althusser waren mijn professoren aan de Ecole Normale Supérieure. Op een dag had Derrida me de opdracht gegeven een uiteenzetting te houden over de notie 'analyse'. Ik heb toen een uiteenzetting gehouden over analyse bij Bertrand Russell, Peter Strawson en Leibniz. Ik was heel tevreden over mezelf, aangezien ik helder had uitgelegd wat het volgens die filosofen betekent een concept te analyseren. Derrida antwoordde echter dat ik het helemaal niet over het opgegeven onderwerp had gehad. Hij verwachtte dat ik over psychoanalyse zou gesproken hebben. Dat geeft je een mooi beeld van de misverstanden die altijd hebben bestaan tussen mij en filosofen van die strekking.

Ik was student in de jaren zeventig, de 'gouden eeuw van het poststructuralisme', en heb dus ook les gekregen van Michel Foucault en Gilles Deleuze. Ik ken hun opvattingen dus goed en heb met veel passie hun colleges gevolgd. Uiteindelijk hebben ze me enkel negatieve zaken geleerd, ik vond hun positie irrationalistisch. Ikzelf ben zeer snel een meer rationalistische angelsaksische traditie gaan volgen. Ze hebben me als het ware het voorbeeld gegeven van hoe je niet aan filosofie moet doen. Tegelijk moet ik zeggen dat het mensen zijn die ik erg hoog acht, ze hebben een immense cultuur en hebben erg originele ideeën gehad. Jammergenoeg kan je dat vandaag niet meer zeggen van de mensen die hen imiteren. Het is vaak een probleem wanneer je zelf erg origineel bent, om leerlingen te hebben. Ofwel krijg je dan leerlingen die je volledig imiteren, ofwel proberen je leerlingen zelf iets origineel te doen, waarin ze dan niet in slagen.

Het was een erg boeiende periode om in Parijs filosofie te studeren. Je had het gevoel dat constant wanneer aan filosofie gedaan werd, een politieke interesse meespeelde. Het had iets heel exciterend om in die tijd aan filosofie te doen. Er was steeds een band tussen de theoretische opvattingen en de praktijk. In de voormiddag kregen we les, in de namiddag gingen we op straat betogen.

Door mijn opleiding en cultuur voel ik me zeer zeker een Frans filosoof, maar ik beschouw me als een filosoof die behoort tot de rationalistische strekking in de Franse filosofie. Deze rationalistische strekking bestaat, maar men kent haar niet. Iedereen is vandaag gefascineerd door de strekking in de Franse filosofie die ik irrationalistisch noem en waartoe Bergson, Sartre, Levinas en Merleau Ponty behoren. Tot de rationalistische strekking behoren dan filosofen zoals Descartes, Cournot, Charles Renouvier et Jean Nicod etc. Ik beschouw mezelf tot deze laatste strekking, die een minderheid vormt. De meeste Franse filosofen hangen een voluntaristische strekking aan, een strekking die de wil als veel belangrijker beschouwen dan het begrijpen en de kennis. Het is een strekking die teruggaat op Duns Scotus, dan via Descartes en Maine de Biran vandaag in het Franse existentialisme duidelijk aanwezig is.